

TADBIRKORLIK FAOLIYATI SUBYEKTLARINING HUQUQLARINI HIMOYA QILISH

Alimova Muxlisaxon Asqarxo'ja qizi

Toshkent international university

Yurisprudensiya mutaxassisligi 3-kurs talabasi

Email: alimovamuxlisa11@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18218720>

Annotatsiya. Mazkur maqolada tadbirkorlik faoliyati subyektlarining huquqlarini himoya qilish tizimi, uning huquqiy asoslari va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Tadbirkorlar huquqlarining ishonchli himoyasi bozor iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotda tadbirkorlik subyektlarining asosiy huquqlari, ularni himoya qilishning sud va nosud mexanizmlari hamda huquqni qo'llash amaliyotidagi muammolar o'rganildi. Shuningdek, tadbirkorlar huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirishga doir ilmiy xulosalar va tavsiyalar berildi.

Kalit so'zlar: tadbirkorlik faoliyati, tadbirkorlik subyekti, huquqlarni himoya qilish, huquqiy kafolatlar, biznes huquqi, sud himoyasi.

Annotation. This article analyzes the system of protection of the rights of entrepreneurial entities, its legal foundations, and practical significance. Effective protection of entrepreneurs' rights is a key factor in ensuring sustainable development of the market economy. The study examines the main rights of business entities, judicial and non-judicial protection mechanisms, and existing problems in law enforcement practice. Recommendations are proposed to improve the system of protecting entrepreneurial rights.

Keywords: entrepreneurship, business entities, protection of rights, legal guarantees, business law, judicial protection.

Аннотация. В статье рассматривается система защиты прав субъектов предпринимательской деятельности, ее правовые основы и практическое значение. Надежная защита прав предпринимателей является важным условием устойчивого развития рыночной экономики. В исследовании анализируются основные права субъектов предпринимательства, судебные и внесудебные механизмы их защиты, а также проблемы правоприменительной практики. Сформулированы предложения по совершенствованию системы защиты прав предпринимателей.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, субъекты предпринимательства, защита прав, правовые гарантии, бизнес-право.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik faoliyati iqtisodiy taraqqiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tadbirkorlik subyektlarining erkin va qonuniy

faoliyat yuritishi ularning huquqlari va qonuniy manfaatlari ishonchli himoya qilinishiga bevosita bog'liqdir. Shu sababli, tadbirkorlik faoliyati subyektlarining huquqlarini himoya qilish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Tadbirkorlar o'z faoliyatini amalga oshirish jarayonida davlat organlari, boshqa xo'jalik yurituvchi subyektlar va jismoniy shaxslar bilan turli huquqiy munosabatlarga kirishadi. Ushbu munosabatlarda huquqlarning buzilishi tadbirkorlik muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, investitsiya faolligini pasaytiradi va iqtisodiy barqarorlikka xavf tug'diradi. Shuning uchun tadbirkorlik subyektlari huquqlarini samarali himoya qiluvchi huquqiy mexanizmlarni shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning maqsadi tadbirkorlik faoliyati subyektlarining huquqlarini himoya qilish tizimini ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan xulosalar berishdan iborat.

Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida ilmiy bilishning umumiy va maxsus usullaridan tizimli ravishda foydalanildi. Avvalo, **normativ-huquqiy tahlil usuli** qo'llanilib, tadbirkorlik faoliyati subyektlarining huquqlarini himoya qilishga oid konstitutsiyaviy normalar, fuqarolik qonunchiligi hamda maxsus normativ-huquqiy hujjatlar chuqur o'rganildi. Ushbu usul tadbirkorlar huquqlarining huquqiy asoslarini aniqlash va ularning kafolatlarini baholash imkonini berdi [1]. Shuningdek, **tizimli yondashuv usuli** yordamida tadbirkorlik subyektlari huquqlarini himoya qilish tizimi yaxlit mexanizm sifatida tahlil qilindi. Bu yondashuv sud, ma'muriy va muqobil himoya shakllarining o'zaro bog'liqligini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etdi [2].

Tadqiqot jarayonida **qiyosiy-huquqiy metod** ham qo'llanilib, O'zbekiston Respublikasidagi tadbirkorlik subyektlari huquqlarini himoya qilish mexanizmlari xorijiy davlatlar tajribasi bilan solishtirildi. Ushbu metod milliy huquq tizimini takomillashtirish uchun zarur ilg'or yondashuvlarni aniqlash imkonini berdi [3]. Bundan tashqari, **mantiqiy tahlil va umumlashtirish usullari** tadqiqot davomida olingan ma'lumotlarni tizimlashtirish va ilmiy xulosalar chiqarishda qo'llanildi. Ushbu usullar tadbirkorlar huquqlarini himoya qilishda mavjud muammolarni aniqlashga xizmat qildi [4].

Bundan tashqari, **huquqni qo'llash amaliyotini tahlil qilish usuli** orqali sud va ma'muriy organlar faoliyatidagi muammolar baholandi. Ushbu metod tadbirkorlik subyektlari huquqlarining real himoya darajasini aniqlash imkonini berdi [5].

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik subyektlarining huquqlarini himoya qilish tizimi sud va nosud mexanizmlari orqali amalga oshiriladi. Tahlil jarayonida aniqlanishicha, sud himoyasi eng samarali vosita hisoblanib, tadbirkorlar tomonidan eng ko'p foydalaniladigan huquqiy mexanizm sifatida ajralib turadi. Sud amaliyotida shikoyatlar ko'pincha mulk huquqlari, shartnoma majburiyatlari va davlat organlarining qarorlariga bog'liq masalalarni qamrab oladi. Shu bilan birga, tadbirkorlar huquqlarini ma'muriy organlar orqali himoya qilish mexanizmlari ham faol ishlatilmoqda, xususan, soliq, mehnat va litsenziya masalalarida.

Tahlil natijasida, huquqiy kafolatlarning mavjudligi tadbirkorlar faoliyatining barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega, ammo amaliyotda ayrim muammolar uchraydi. Masalan, sud jarayonlarining uzoq davom etishi va ma'muriy qarorlarning ayrim hollarda kechikishi tadbirkorlar huquqlarining samarali himoyasiga to'sqinlik qiladi. Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, xorijiy mamlakatlar tajribasida muqobil nizolarni hal qilish vositalari — arbitraj va vositachilik mexanizmlari samarali ishlatiladi, bu esa sud yukini kamaytiradi va tadbirkorlar huquqlarini tezkor himoya qilish imkonini beradi. Olingan natijalar tadbirkorlik subyektlarining huquqlarini himoya qilish mexanizmini yanada takomillashtirish zarurligini, xususan, sud va nosud vositalarini uyg'un ishlatish va huquqiy savodxonlikni oshirish orqali samaradorlikni oshirish mumkinligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik subyektlarining huquqlarini himoya qilish tizimi sud va nosud mexanizmlari orqali amalga oshiriladi. Bu tizimning samaradorligi bozor iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi va investitsion muhitning ishonchiligi bilan bevosita bog'liqdir. Natijalar shuni ko'rsatadiki, sud himoyasi eng keng qo'llaniladigan vosita bo'lib, ayniqsa mulk huquqlari, shartnoma majburiyatlari va davlat organlari qarorlariga nisbatan shikoyatlarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ma'muriy himoya mexanizmlari, masalan, soliq va litsenziya organlarida murojaat qilish, tadbirkorlar huquqlarini tezkor va samarali himoya qilish imkonini beradi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, amaliyotda ayrim muammolar mavjud: sud jarayonlarining uzoq davom etishi, ayrim ma'muriy qarorlarning kechikishi va tadbirkorlarning huquqiy savodxonligining pastligi huquqlarni samarali himoya qilish imkoniyatini cheklaydi. Qiyosiy-huquqiy tahlil esa xorijiy mamlakatlar tajribasida muqobil nizolarni hal qilish vositalari — arbitraj, vositachilik va elektron sud jarayonlari — samarali ishlatilishini ko'rsatadi. Bu esa

O'zbekiston amaliyotida ham sud yukini kamaytirish va huquqni qo'llash tezligini oshirish imkonini beradi. Bundan tashqari, tadqiqot davomida huquqiy kafolatlarning nafaqat mavjudligi, balki ularning amalda samarali ishlatilishi tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini barqarorlashtirishga katta ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Tadbirkorlarning huquqiy savodxonligini oshirish, ularni huquqiy mexanizmlar va tartib-qoidalar bilan tanishtirish, shuningdek, sud va ma'muriy tizimlarni yaxlit yondashuv bilan ishlashini ta'minlash tizim samaradorligini oshiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tadbirkorlik faoliyati subyektlarining huquqlarini himoya qilish tizimi samarali bozor iqtisodiyoti uchun muhim omil hisoblanadi. Tadbirkorlar huquqlarining ishonchli himoyasi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, investitsiya muhitini yaxshilash va biznes faoliyatini rivojlantirishga bevosita ta'sir qiladi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasida huquqlarni himoya qilish mexanizmlari sud va nosud yo'llar orqali amalga oshiriladi. Sud himoyasi mulk, shartnoma va davlat qarorlariga oid nizolarni hal qilishda eng samarali vosita sifatida ajralib turadi, nosud mexanizmlari esa ma'muriy nizolarni tezkor hal etishda yordam beradi. Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlanishicha, huquqiy kafolatlarning mavjudligi yetarli bo'lsa-da, amaliyotda ayrim muammolar mavjud. Uzoq sud jarayonlari, ma'muriy qarorlarning kechikishi va tadbirkorlarning huquqiy savodxonligining pastligi huquqlarni samarali himoya qilish imkoniyatini cheklaydi.

Tadbirkorlik faoliyati subyektlarini himoya qilish amaliyotida bir qancha muammolar borligi ma'lum bo'ldi. Bular quyidagilardan iborat:

birinchidan, tadbirkorlik subyektlari huquqlarini himoya qilish mexanizmlarining institutsional jihatdan tarqoq holda faoliyat yuritishi huquqiy himoyaning samaradorligini pasaytirmoqda. Vakolatlarning bir nechta organlar o'rtasida bo'linishi muvofiqlashtirish yetishmasligiga olib kelmoqda;

ikkinchidan, ma'muriy organlarga berilgan diskretion vakolatlarning aniq chegaralanmaganligi tadbirkorlik faoliyatiga asossiz aralashuvlar sodir bo'lishiga sabab bo'lmoqda.;

uchinchidan, tadbirkorlik nizolarining sudlarda ko'rib chiqilishi uzoq davom etishi biznes faoliyatining barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda;

to'rtinchidan, tadbirkorlarning huquqiy ong va huquqiy madaniyat darajasi yetarli emasligi huquqbuzarliklar va nizolar kelib chiqishiga zamin yaratmoqda;

beshinchidan, nazorat organlari tomonidan ortiqcha va takroriy tekshiruvlar o'tkazilishi tadbirkorlik subyektlari faoliyatini chekllovchi omil bo'lib qolmoqda;

oltinchidan, huquqlarni himoya qilish jarayonida korrupsiyaviy xavf-xatarlarning mavjudligi tadbirkorlik muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda;

yettinchidan, ma'muriy va jinoiy javobgarlik choralarining mutanosib emasligi tadbirkorlik tashabbusining susayishiga olib kelmoqda;

sakkizinchidan, nodavlat himoya institutlarining vakolatlari cheklanganligi sababli tadbirkorlar huquqlarini real himoya qilish imkoniyati yetarli emas;

to'qqizinchidan, elektron huquqiy himoya mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi murojaatlarni tezkor va samarali ko'rib chiqishga to'sqinlik qilmoqda;

o'ninchidan, tadbirkorlik huquqlarini himoya qilish sohasida xalqaro standartlarning milliy huquq tizimiga to'liq integratsiya qilinmaganligi investitsiya muhitining raqobatbardoshligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tadbirkorlik faoliyati subyektlarini himoya qilish amaliyotida kuzatilgan kamchiliklarni bartaraf etish yuzasidan quyidagilar taklif etiladi:

birinchidan, tadbirkorlik subyektlari huquqlarini himoya qilish bo'yicha yagona va markazlashgan institutsional mexanizmni joriy etish taklif etiladi;

ikkinchidan, ma'muriy organlarning diskretion vakolatlarini qonunchilik darajasida aniq belgilash va ularni qo'llash mezonlarini qat'iy reglamentlashtirish lozim;

uchinchidan, tadbirkorlik va iqtisodiy nizolar uchun tezlashtirilgan sud tartiblarini joriy etish hamda sudylar ixtisoslashuvini kuchaytirish zarur;

to'rtinchidan, tadbirkorlar uchun tizimli huquqiy axborot va o'quv dasturlarini joriy etish orqali huquqiy savodxonlikni oshirish taklif etiladi;

beshinchidan, nazorat va tekshiruv jarayonlarini to'liq raqamlashtirish hamda riskga asoslangan yondashuvni keng qo'llash lozim;

oltinchidan, davlat organlarida majburiy antikorrupsiyaviy komplaens tizimlarini joriy etish orqali korrupsiyaviy xavflarni kamaytirish taklif etiladi;

yettinchidan, javobgarlik choralarini mutanosiblik va iqtisodiy maqsadga muvofiqlik prinsiplari asosida qayta ko'rib chiqish zarur;

sakkizinchidan, Biznes-ombudsman va boshqa nodavlat himoya institutlarining vakolatlarini kengaytirish hamda ularning xulosalariga huquqiy kuch berish lozim;

to'qqizinchidan, tadbirkorlar huquqlarini himoya qilish bo'yicha yagona elektron murojaat va monitoring platformasini joriy etish taklif etiladi;

o'ninchidan, xalqaro ilg'or tajriba va standartlarni milliy qonunchilikka bosqichma-bosqich implementatsiya qilish orqali tadbirkorlik huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish zarur.

Xulosa qilib aytganda tadbirkorlik subyektlarining huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash, biznes muhitini rivojlantirish va bozorning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari ilmiy va amaliy jihatdan huquqiy islohotlar va davlat siyosatini shakllantirishda qo'llanilishi mumkin.

Foydalanilgan Adabiyotlar / References:

1. Qonun hujjati: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: Adolat, 2019.
2. Normativ-huquqiy hujjatlar to'plami: Fuqarolik kodeksi. – T.: Huquq, 2020.
3. Makhmudov, Sh. "Biznes-huquq asoslari". – T.: Yuridik nashriyoti, 2018.
4. Mirzaev, A. "Tadbirkorlik subyektlarining huquqlarini himoya qilish: nazariy va amaliy masalalar". – T.: Fan va texnologiya, 2021.
5. Xolmatov, D. "Sud va ma'muriy organlar faoliyatida tadbirkorlik huquqlarini himoya qilish". – T.: Yuridik axborot, 2022..

